

Osupljiva arheološka odkritja na protourbano zasnovanem gradišču PUNGRT NAD IGOM

Pogled na starejšeželezno-dobno obzidje med izkopavanji. Foto: Nejc Ciglar, Arhej d.o.o.

Utrjene višinske naselbine (t. i. gradišča), pozicionirane na vzpetinah, gričih in hribih, ki se dominantno dvigajo nad okolico, so prve raziskave doživele v drugi polovici 19. stoletja. Takratni strokovnjaki, na primer Carlo Marchesetti in prvi poklicni arheolog Josef Szombathy, so jih preučevali zlasti s terenskimi ogledi, kartiranjem tlorisov obrambnih sistemov in redki-mi sondiranjem. Večja arheološka izkopavanja so se osredotočala na grobišča, ki so obljubljala bogate najdbe za rastoče muzejske zbirke.

■ Dr. Petra VOJAKOVIĆ, *Arhej*

Raziskave gradišč

D o prvih resnejših raziskav gradišč je prišlo v prvi polovici 20. stoletja, pod vodstvom Walterja Schmida. Po 2. svetovni vojni jih je sledilo še več (npr. Brinjeva gora, Rifnik). V poznih šestdesetih in na začetku sedemdesetih let so bila izvedena odmevna, za tisti čas obsejna in metodološko napredna izkopavanja Staneta Gabrovca in sodelavcev na železnodobnem gradišču Cvinger nad Virom pri Stični. Čeprav so s sondami raziskali pretežno ostanke obrambnih struktur, so rezultati izkopavanj in kasnejša študija odkritih najdb prinesli velik premik v preučevanju gradišč starejše in mlajše železne dobe. Temeljno delo o gradiščih in železnodobni poselitvi pri nas pa so nedvomno tudi rezultati projekta Janeza Dularja in sodelavcev na območju jugovzhodne Slovenije iz poznih osemdesetih let. Njihova izkopavanja sond na številnih gradiščih so bila v skladu s cilji projekta osredotočena predvsem na raziskave utrdbenih struktur in pridobivanje gradiva za časovno umestitev naselbin. Ta sicer številna izkopavanja pa so prinesla le malo podatkov o notranji ureditvi gradišč in načinu življenja v njih. Skromne vpogled v notranjost gradišč so tako omogočila predvsem redka zaščitna izkopavanja, opravljena pred načrtovanimi novogradnjami.

Precej drugačna je zgodovina raziskav prazgodovinskih naselij, ki jim zaradi

” Temeljno delo o gradiščih in železnodobni poselitvi pri nas pa so nedvomno tudi rezultati projekta Janeza Dularja in sodelavcev na območju jugovzhodne Slovenije iz poznih osemdesetih let. Njihova izkopavanja sond na številnih gradiščih so bila v skladu s cilji projekta osredotočena predvsem na raziskave utrdbenih struktur in pridobivanje gradiva za časovno umestitev naselbin.

”Tudi ižanskemu prostoru je bil, zaradi številnih arheoloških odkritij v preteklosti, pripisan nedvomen zgodovinski pomen, pa vendar se o prebivalcih, ki so tu živeli pred prihodom Rimljanov, in o njihovih potomcih ni vedelo veliko. Stanje se je spremenilo leta 2020/2021, ko smo z raziskavami na vzpetini Pungrt nad Igom, zaradi predvidene gradnje dodatnih prostorov Zavoda za prestajanje kazni, raziskali kar 8.500 m notranjosti gradišča.

ostanki stavb oziroma njihovi tlaki, peči, ognjišča ter številne jame, ki nakazujejo, da so bile nekatere izmed peči vsaj delno pokrite z lesenimi nadstreški. Zdi se, da je bilo območje prve, najbolj razprostranjene terase v 1. tisočletju pr. Kr. namenjeno predvsem gospodarski oskrbi naselbine.

Okoli 6. stoletja pr. Kr. je bilo čez starejše obzidje zgrajeno še mogočnejše obzidje, ki je v širino merilo okoli 3 m. Tudi to je bilo zgrajeno podobno kot predhodno, le da je bilo izbrano kamenje obeh stranic manjše in skoraj pravokotne oblike. Vzporedna pot, široka nekaj več kot 2 metra, je bila tudi tokrat večkrat obnovljena s peščenimi

Pogled na starejšeeželezodobno obzidje. Foto: Nejc Ciglar, Arhej d.o.o.

Pogled na obzidje, pot in temelje stavb iz starejše železne dobe. Foto: Nejc Ciglar, Arhej d.o.o.

pravilne razporeditve stavb in poti pripisujemo protourbani značaj. To so naselja Ormož, Most na Soči in Tribuna v Ljubljani, ki so bila odkrita in raziskana z zaščitnimi izkopavanji znotraj današnjih urbanih okolij.

uspelo le raziskati največje zvezne površine katerekoli utrjene višinske naselbine pri nas, ampak smo dobili tudi vpogled v prvo gradišče s protourbano zasnovo in s tem enkratno priložnost za dopolnitev poznavanja notranjosti gradišč in njihovega vsakdana.

Ižanski okoliš

Tudi ižanskemu prostoru je bil, zaradi številnih arheoloških odkritij v preteklosti, pripisan nedvomen zgodovinski pomen, pa vendar se o prebivalcih, ki so tu živeli pred prihodom Rimljanov, in o njihovih potomcih ni vedelo veliko. Stanje se je spremenilo leta 2020/2021, ko smo z raziskavami na vzpetini Pungrt nad Igom, zaradi predvidene gradnje dodatnih prostorov Zavoda za prestajanje kazni, raziskali kar 8.500 m notranjosti gradišča. Z izkopavanji nam ni

Gradišče nad Igom

Izkazalo se je, da je bilo okoli 8. stoletja pr. Kr., tik nad prelomom prve terase v strmo brežino, zgrajeno 2,10 m široko kamnito obzidje. Ohranili sta se obe stranici iz večjih neobdelanih apnenčevih lomljencev, notranjost pa je bila zametana s kamnitim drobirjem. Z zunanje strani je obzidje podpiral zemljen nasip. Na notranji strani je vzporedno z obzidjem potekala 2 m široka pot, narejena iz številnih peščenih nasutij. Ob njej so se nahajali močno poškodovani

Okoli 6. stotletja pr. Kr. je bilo čez starejše obzidje zgrajeno še mogočnejše obzidje, ki je v širino merilo okoli 3 m. Tudi to je bilo zgrajeno podobno kot predhodno, le da je bilo izbrano kamenje obeh stranic manjše in skoraj pravokotne oblike. Vzoredna pot, široka nekaj več kot 2 metra, je bila tudi tokrat večkrat obnovljena s peščenimi nasutji.

nasutji. Vzoredno z obzidjem in potjo je bilo na območju prve terase nanizanih 14 stavb približno enako velikega tlorisa (do 10 × 6 m). Odkriti so bili temelji iz večjih kamnitih blokov, na katerih so nekoč počivale lesene brunarice. Razporeditev stavb nakazuje načrtovano prostorsko ureditev, s katero so objekte razporedili paralelno z obzidjem, vmesne hodne površine enakomernih širin pa tlakovali s kamnitim drobirjem in peskom. Med posameznimi stavbami smo namreč prepoznali do 1 m široke ulice s funkcijo komunikacije, predvsem pa odvajanja meteoritnih voda s streh. Če je bilo na začetku starejše železne dobe območje spodnje terase namenjeno predvsem gospodarskim dejavnostim, se zdi, da je bilo to v 6. in 5. stoletju pr. Kr. namenjeno tako bivanju kot tudi gospodarskim dejavnostim.

Rimska naselbina

Kljub številnim rimskim nagrobnim spomenikom, odkritim na Ižanskem, je malo znanega o rimskodobni naselbini na Igu. Ime še ni znano. Prav tako šele z raziskavami v zadnjem desetletju ugotavljamo njen obseg, ki potrjuje logično domnevo o osrednjem delu ob izviru reke Ižice. Raziskave na Pungrtu pa so potrdile, da prazgodovinsko naselje ni zamrlo še vsaj v prvih dveh stoletjih rimske nadvlade. Po drugi strani spomeniki pričajo, da je ta prostor obvladovala peregrina skupnost, ki je bila v času cesarstva najverjetneje formalno organizirana (*vicus*), čeprav je treba upoštevati tudi možnosti več manjših zaselkov na tem območju (*pagus*). To domnevo za zdaj potrjujejo tudi arheološki viri (npr. Matena, Iška Loka, Iška vas, Strahomer in Tomišelj). Formalno so ti zaselki spadali v upravno območje Emone, prebivalci pa so živeli samooskrbno. Na podlagi spomenikov lahko sklepamo, da je na Ižanskem prevladoval srednji sloj lokalnega prebivalstva brez rimskega državljanstva. Spomeniki ne izpričujejo izrazitega suženjskega sloja. Osvobodenci so omenjeni le izjemoma. Polnopravnih rimskih državljanov z več imeni (*trialduo nomina*) je malo. Kot kažejo upodobitve na kamnitih spomenikih, so se rimskodobni Ižanci ukvarjali s kamnoseštvo, gozdarstvom/lesarstvom in železarstvom oziroma kovaštvom. Omenjene

naravne vire in obrtne izdelke so po vodni poti nekoč plovne Ižice tovorili v 10 kilometrov oddaljeno Emono.

Slovenska arheološka dediščina tako ni bogatejša le za vpogled v notranjo ureditev gradišča z večstoletno kontinuiteto poselitve, ampak tudi za izjemno in neponovljivo priložnost, da presežemo in bistveno dopolnimo dosedanje razumevanje načina življenja v gradiščih. Zaradi sistematičnega vzorčenja med raziskavami (mikromorfologija in mikroodpad) predvidevamo, da bomo prvič poglobljeno spoznali prostorsko, gospodarsko in družbeno ureditev enega izmed gradišč na Slovenskem. ■

Pogled na notranjo ureditev rimskodobnega gradišča. Foto: Nejc Ciglar, Arhej d.o.o.

Pogled na eno izmed mlajšeželeznodobnih vklesanih stavb na terasi. Foto: Nejc Ciglar, Arhej d.o.o.